

91110

Pitkänsaaren ja Petäjänniemen
Kivikautiset asuinpaikat
Vihannissa

Tutkinut

syysk. 1903

Julius Kilio.

Pitkänsaaren [ja Petäjänniemen]

Kivikautiset asuinpaikat

Vihannissa.

(ks. kartanaikelemaa, 2 kaivauspiirre (maa, molemmat tähänliitettyjä, H.m.l. 42.78 ja valokuva).

Topograafinen kertomus.

Vihannin nykyään tunnetuimmat kivikautiset löytöpaikat, Petäjänniemen kangas, Pitkäsaari ja Tavakkansaari, sijaitsevat Vihanninjärven kautta tulevan ja Pyhäjokeen laskevan Vihanninjoen vasemmalla eli W-puolella. Petäjänniemi on nimensä mukainen, jäätikköhiedasta muodostunut kangasmaa, jota Vihanninjoesta erottaa runsaasti 0,5 km. levyinen suoma. Vain Petäjänniemen S-pää, jonne Vihannin asemalta on 5 km:n matka, on tähän asti näyttänyt löydöistä ja muista merkeistä päättäen, olleen kivikaudella asuttuna. Hyvin vahva on asutus, edelliseen verrattuna, ollut Pitkäsaarinnimisellä suosaarekkeella, edellä mainitusta asutuspaikasta NW suuntaan, jotenkin lähellä Vihanninjoeta. Pitkäsaari on muutamansadan metrin pituinen ja muutamankymmenen metrin levyinen,

E. W. suuntainen epäsiännöllinen
harjanne, jonka aines on lu-
gasti huuhdeltua, hyvin kivistä
moreenisora. Kivet ovat osaksi
hyvästikin pyöristettyjä, ja niiden
niukka liiteaine on hiedanta-
paista. Laadultaan on se so-
pivaa tienkivosoraksi, minkä
vuoksi sitä on vedettykin sekä
rauta- että maantienkoon, erit-
täinkin saaren W. päästä eli
paraimmalta löytöpaikalta, niin
että se nykyään on, laiteita
lukuunottamatta, pelkkää sora-
hautana.

Tavaskansaaret, joita on
kolme, ovat pitkäkkäitä ^{moreeni} myrsky-
löitä Pitkästäsaaresta N. N. W.
suuntaan. N. N. W. isin näistä on
se, mistä kivikauden muistoja
on esille tulleet. Korkean veden
aikana ovat nämät saaret vielä-
kin suureksi osaksi veden ym-
päroiminä. Ympäroivä maa,
joka on suonittua, on paikoin
vieläkin lettoa, osottava niinmas-
doin verrattain myöhäistä suo-
muodosta. Tavaskansaaret tuntar-
vat, lukuunottamatta N. W. isintä,
kertomuksen mukaan korkeata
ja leveätä saarta, olevan ka-
peita, matalia ja tylyjä asuin-
paikoiksi, päinvastoin kuin

Pitkäsaari, jota on ollut tiivis,
kuiva ja ⁿⁱⁱⁿ tuottuisa asuttavaksi.

Löydöt.

Aikaisimmat löydöt ovat
v:ltta 1882, ^{nim.} muuan kiviase "Pitkäsaaren
kankaalta" ja nuolenkärki Petäjä-
mäeltä (?), H.m. l. 2106: 5 x 6, ja v:ltta
1886, nim. tasataltta Pitkäsaaren
mäestä, H.m. l. 2411: 2. Eri tyistä huo-
miota saa paikka kuitenkin osalleen
vasta v. 1895, jolloin muinaiskalu-
jen kerääjä J. Kauppi lähetti sieltä
veitsimäisen kiviesineen, ^{H.m. l. 3186: 2,} joka oli
löydetty Pitkäsaaresta, sekä sit-
moiitti sieltä lisäksi löydetyn
ainakin 10, sittemmin hukkautu-
nutta kivikalua ("nylkyveitsen",
s. o. vino teräisen taltan, tasatalttoja,
kourutaltan, keihäänkärjen ja hiirin-
kiven palasen). Esineet olivat
löytyneet soravedossa sekä
Pohjanmaan rautatietä että Vi-
hannin - Oulaisten maantietä
varten (ks. H.m. l. verifikationija n:o 3186),
minkä kautta juuri Pitkä-
saaren entinen harju oli muuttu-
nut suureksi rantakuopsaksi.

Mainitun tiedon johdosta
kävi tri A.O. Heikel v. 1896 paik-
kaa tutkimassa, löytäen eräältä,
hänen mielestään ainoalta koste-
mältä jääneeltä, muutamia nelio.

metrin saajuiselta kohdalla, pari
tulensijan tapaista ja pari hio-
ttua kiviaseen sirua ynnä pari
saviastianpalasta (ks. Vert. Top.
arkistossa ja H.m. l. 3311 s. 1-4).

Tammik. 1898 saapui museoon
keräilijä K. Moitasen kautta esi-
neitä, joista osa (H.m. l. 3505: 2-15)
oli Helpurin Heikiksi (H. Hed.
borg) sanotun entisen talollisen
löytämää Tavaskansaaresta, osa
(H.m. l. 3505: 25, 26) oli ^{lähellä} Pitkästä ^{mältä} saaresta.

Heinäk. alussa samana
vuonna saapui mainitulta Hel-
purin Heikiltä itseltään iso tä-
hety (3565: 1-21), josta osa oli
kivikautisia esineitä, toinen osa
sensijaan aivan hämmästyttävän
kattaisia ja merkittäviä esineitä:
pari veitsen tapaista esinettä, pari
talttamaisista esinettä (toinen reita-
päinen ja pieni), kolme rengasta,
pari pyöreätä ^(kiviä) ^(toinen) jonkinlaisilla mer-
keillä varustettu) kiviä, yksi
pykäläreunainen esine y.m. — kaikki
nusia tuntemattomia ja tarkoi-
tukseltaan arvaamattomia
esineitä.

Syyskuun alussa kävi Tri
Hj. Appelgren Viikannissa, ehti-
mättä kuitenkaan tarkastelemaan
ilmittulleita löytöpaikkoja. Ja
lokakuun lopussa saapui
Helpurin Heikiltä taas

uusimpi edellistä suurempi ja kum-
mallisempi lähetys (H. m. l. 3608:
1-33), sisältävä ^{ilmoituksen mukaan} Tetäjäniemen
kankaalta ja Karhu ym. Pirtti-
saari nimisiltä paikoilta (Sydän-
maalta, Pirkkälän vedenseudulta,
Vikannin kirkolta penink. W.)
löydettyjä esineitä: taltta ja puitto-
maisia esineitä, pyöräkiviä (osaksi
koristettuja), muuan ründutettu
kivilaatta, ihmiskuvioita, muuan
eläinkuvio, yksi idoolin tapainen
esine, joukko seippopäisiä keltia
y. m. (Kaikki liuskeesta kuten
entisetkin Helsingin esineet).

Seuraavana kesänä (1892) kävi
Tri Appelgren uuden kerran pai-
kalla, ottaakseen selkoa näistä
löydöistä ja toimittakseen itse
kaivauksia. Hän sai tällöin
vielä joukon uusia, Helsingin
Heikin muka löytämiä esineitä
(H. m. l. 3758: 1-15); liuskerenkaita,
omintuisia koristeliuskvoja, seika-
päisiä esineitä, pari outoa
talttaa, molemmat taidolla veis-
tetyihin ihmispäihin päättyviä, y. m.

Tri Appelgren havaitsi
tällöin Helsingin Heikin löytö-
tiedot valheellisiksi ja hänen
käyttöksensä epäluotettavaksi,
jopa saagen erikoistapaiseksi
ja teeskenteleväksi sekä

arvelee, että ellei Helperi ole
itse tehnyt puheena olevia
esineitä (mitkä hänen mie-
lestään on vähemmän luulta-
vaa), on hän luultavasti
löytänyt^m Pitkästäsaaresta Tah-
Tavaskansaaresta. — Tri A:n
kairaustyöt antoivat jotenkin
reunsaan saaliin melkein yksin-
omaan Pitkästäsaaresta (joukotta-
saviastianpalasia, joitakin kivi-
aseita, hiivinkiven palasia, ase-
kiven liuskoja, kiven säilym-
j.n.e), mutta siinä ei ole ai-
noatakaan Helperin Heikin e-
nimpiin esineihin verrattavaa.
Mainittakoon vielä puheenaole-
vista, merkillisistä löydöistä, että
Tri Appelgren esitelmässään S.
Muinaismuistoyhdistyksen kokouksessa
15/III 1900 (ks. Seuran pöytäkirj.) on
vertailut Vihannin ja Keuruuden
y.m. hänen mielestään arkti-
sina pidettäviä kivikaluja
pronssi- ja rautakauden (ainakin
400-luvulta j. ks. johtuvien) esinei-
siin, arvelleen useiden siten
huomattavien yhtäläisyyksien
osittavan Suomessa olleen hy-
vin myöhäisen kivikulttuurin,
johon ^{muuta} suuresti on vaikutta-
nut itäinen (ja myös myöhäisen)
pronssikulttuuri ja eteläinen

ymnä ehkä läntinen varhaisemman
santakauden kulttuuri. Tämänlaisia
arvelua tukevat muuta eräänlaiset
analogiset seikat Rinnakkalaisia
löydöissä Itämeren maakunnissa.

Perehtyäkseen itse puheena
oleviin löytöpaikkoihin ja saa-
dakseen selvyyttä noista epä-
tävistä Helsingin esineistä,
teki kirjoittaja syysk. alussa
1903 matkan Viikantiin, tullen
seuraavaan käsitykseen niistä.

Helsingin Heikin esineet.

Ensimmäkin on mahdollonta,
että Helsingin kaivamalla olisi saanut
kokoon ^(pienillä aloilla niin) suuret määrät ki-
viesineitä, ettei niille tarjota ver-
toa rikkaimpakaan löytöpaikkain
rikkaimmat kohdat. N:o: 3503: 9-15
mainitaan näet löydettyiksi yhdestä
kohdasta, n:o: 3565: 1-21. metrin
laajuiselta alalta, n:o: 3608: 1-21
ensimmä "nuotion sijalta" mutta
sitte, tehtyjen kysymysten joh-
dosta, useimpia tuon nuotion lä-
heltä, muita pitkin Petäjänneen
kangasta maantienojasta ja
sora-kuopiasta. Se syvyys, josta
esineet mainitaan löydettyiksi
(Kyyräsän seivosta ja enemmänkin)

on kaikilla muilla löytöpaikoilla
harvinaisimmaksi poikkeustapauk-
seksi katsottava. Ja mitä tulee
Helsingin Heikin kaivaukseen,
niin ei kukaan hänen naapur-
reistaan tiedä hänen niitä
asiakseen toimittaneen, vaan
olivat siinä ilmestyneet niin pian.

Toiseksi on huomattava
Helsingin Heikin häilyvistä, epä-
luotettavista ja suorastaan
valheellisista ^{löytö} tiedoista, mihin
jo edellä olemme viitanneet.
Niinpä ei tri Appelgren nähnyt
jättäkään kaivauksista Pirstti-
saarella, mistä Helsingin ilmoi-
tuksensa mukaan on löytänyt
esineet n:o 3758: 2-15. Mitä muuten
tulee ilmoitettuihin löytöpaikoi-
hin, ovat ne osaksi kokonaan
luonteeltaan kokonaan poikkeavia
kivikautisista löytöpaikoista
yhteensä.

Kolmanneksi ovat Helsingin
kiviesineet laadultaan
jyrkästi poikkeavia kivikautisten
asuinpaikkain löydöistä: ne
ovat nim. melkein kaikki
ehyitä ja samantapaisia, kun-
tavallisesti kivik. löytöpaikoilta
saadaan fakteen vain nimiksi
ehyitä ja muuten ^{hyvin} ~~erittäin~~ se-
kalaisia esineitä. - Mitä tulee

esinemuotoihin, niin on niiden erikoisuus kaikkea muuta kuin kivitaantaisuutta (esim. napposiekka ihmiskuva!) ilman yhtäkään poikkeusta.

Neljännäksi on Helppurin Heikki sellainen mies, jolta saa kaa kyllä odottaa ainakin tällantapaisia väärennyksiä. Hänen luonnettaan kuvaava on esim. seuraava kertomus: Luvun aikoinaan sydänmaalla Pötkänjärven luona mökkiä asuneena oli hän käynyt talvisin Savon puolesta kaupalla luokkia y.m. kontua (kotipuolestaan ei hänellä muka ollut luottoa) ja silloin oli hän m.m. myönyt liilistä ja kevosentamasta(?) tehtyä pulveria lypsyläik. keeksi lehmille 25 gr:sta liipulta (.pulverista). Muuten kuulun Helppuri olevan miehelleen aivan erityinen, terävä, rokkeja vikkela. Käsilinen hänen myöskin sanotaan olevan, ja on hän aikoinaan valmistellut vallankin astioita ja yhtä ja toista muutakin. Tästä syystä kadottaa osaksi perustansa se väite, että esineiden taiteellinen teko estää ylipäät. Tästä niistä nykykannan luotteena.

Viela vastustaa esineiden
tekotapa niiden kivikautisista
ja viittaa ^{nyky aikalaiseen} Tahon Käyttöön. —
^{Muutamain} Näiden pinta on tahallaan
ruostutettu, seikka jonka jo
pesemällä ja ainakin kemiall
sella analyysillä saattaa
löytäänäyhtiä.

Näistä syistä on kirjoit-
tajasta varmaa, että Helsingin
Heikin kiviesineet ovat, joita
kuita ehkä lukuunottamatta, jal-
saarioita. Tämä luulo näkyi
olleen Vihannin kyläläisilläkin,
jotka epäilivät Helsingin Heikin
esineitään salaa hiostelleen.
Kerran oli Helsingin kutsunut
pari miestä ruuhkuimmilta
viihteisen kerran "muscota" kat-
somaan, ennenkuin hän sen
lähettäisi Helsinkiin. Tietävästi
on tämä ensi kerta, jolloin
muinaiskaluja Suomessa on
näin suuresta määrästä
väärennetty.

Mistä Helsingin on jal-
saarioaattensa saanut, olisi
hauska psykologis- arkeologinen
tutkimus. Väärennettyjä esineitä
lähettää hän aluksi oikeain jou-
kossa, ensi kerran tri Heikola
Käynnin jälkeen paikalla, mikä
hänelle lienee antanut ensi-

mäisen aiheen. Pitemmin ovat
esineet melkein yksinomaan
väärennetyjä, siis selviä ja
tavallinen kehitys. - Mutta
mistä on Helperi kaavansa
saanut? Osa esineistä saattaa
olla nykypöydien muotojen jäl-
jittelyä, osa vanhempiin
(mahdollisesti esim. amerita-
laisissa lehdissä kuvattujen
sikäläisten muotojen mukaitta,
kuten museossa on seullisesti
oletettu).

Kaivaukset.

Petäjänriemen kangas.
Sen S. päässä huomattiin
muuan terrakanta sekä lukui-
sia maantiesorakuoppia kum-
mallakin puolella Liitä. Kaivon
W. reunalla (seuta vastaan) oli
useita muutamain metrin laa-
juisia, laakeita hauturoita
perättäin. 0,5 km. N. suuntaan,
tiestä W. oli ainakin yksi
terrakanta. Maalaji oli yleensä
kanervan ja tumman pinta.
Kerroksen alla kaoliniseerattua
hietaa n. 10 cm. vahvuudelta
ja sen alla kaunista, kellan-
ruskeata, useilla koetetuilla
kohdilla koskematon hietaa.

Kuitenkin on tri Appelgren löy-
tänyt joitakin pieniä lius-
kekiruja sorakuopista, joten
paikalla on ^{ainakin} toiseksi asu-
luksen jätkeä.

Pitkäsuari.

Tohtoriin A. O. Heikelin ja
Hj. Appelgrenin tutkimusten tulok-
sien Pitkälläsaarella on jo vii-
tattu. Lisätä vielä tulee jät-
kimmäisen havainnoista maalajin
laadusta (vt. H. m. l. 3759 ja kar-
tautielimiin Top. arkistossa), joiden
mukaan turvekerroksen ^{kaivauksilla kohdalla} alla on
punertava kulttuurikerros ja sen
alla toinen, harmaavärinen
kulttuurikerros. Tämän alla oli
muta vielä paikoin toinentkin pu-
nertava (tai keltainen) ja toinen
harmaa kulttuurikerros eurenttiin
koskematon maan alko.

Kirjoittaja teki kaivauksia
kahdella kohdalla, joista

I:nen kaivaus oli Appelgre-
nin A. kohdan S. puolella, mistä
vielä oli n. 0,5 m:n levyinen
kaistale koskematonta pellon
piennarta (ks. kirjoittajan kai-
vauskarttaa). - Maalaji oli turpeen
ja ohuen tukkakerran alla epä-
tasaisesti ja epävakavasti pu-
nertavaa (paikoin hiilijuovaista)
kulttuurimaata aina parin dm:n

syvyyteen, muuttuen vähitellen
 harmaaksi ja koskemattomaksi
 moreenisoraksi. (Kaivajain ker-
 tomuksen mukaan, jotka olivat
 olleet osallisina tri. sin. tut.
 kimuksissa, oli hänen mainittu
 kaivauskohdallaan ollut savi-
läjätkin, n. 1 1/2 kost. vahvinen
 "levälleen" meunyt). - Löytöjä
 saatiin vain vähän saviastian-
palasia ja kuusiruja.

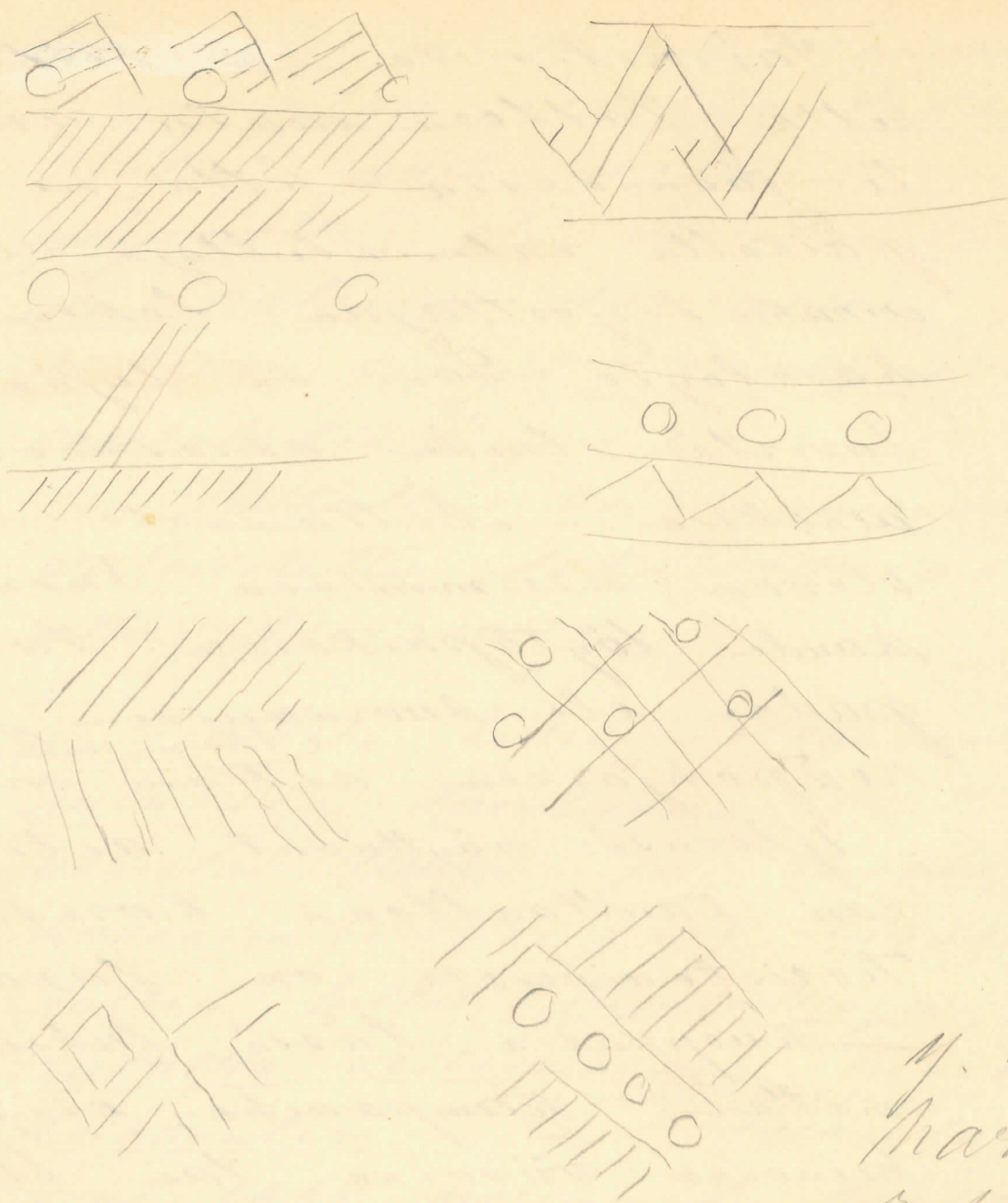
II:nen kaivaus toimitettiin
 eräällä n. 15 m²:n laajuisella
 niemikkeellä sorakaudan N. W.
 osassa. Maalaji oli turpeen
 ja tuhkerokksen alla pumerta.
 vaa soraa eri syvyyteen, ja
 muuttui alimpana vähitellen
 harmaaksi, koskemattomaksi soraksi.
 Löytöinä ilmentui kaivaus-
 alan N. osassa 0,25 m. pinnan
 alapuolella n. 1 m:n pituinen
 ja 0,5 m:n levyinen savikas-
someron seassa. Savi oli erin-
 omaisen plastillista ja helposti
 käsin muodostettavaa. Sen vierettä
 löytyi hyvä joukko saviastian-
palasia (m.m. yksi iso palanen,
 jonka laiteeseen on palanut ohut
 savikerros), löytyipä joku pa-
 lanen päättäkkin. - Parin metrin
 päässä savikasasta PSE suun.

taan oli n. 15 cm. alempana
maapintaa isoikko takkokivi,
hiottu puoli alasään, jonka
ympäristä oli useita käsihioi-
men palasia, kiviaseen ja
asekiven siruja, särkyneitä
mukulakivitä j. n. e.

Paikalla on niinmuodoin
valmistettu sekä seviasteita
että kiviaseita

Mitä tulee Pitkäsaaren a-
sutuksen luonteeseen, ovat kivi-
aseista luura ja kuokka muoto
kuvaavia (3759:23 ja 57). Lisäksi on
taltteen tultut tasatalltoja, kou-
rutallta veittimäinen kiviessine,
keihään terä y. m. ^(ks. erittäin 3759:13 ja 24) vuorilajit
ovat ehkä useimmat kuuskelta,
joka on gneissia ja joka dio-
riittia. - Kiviaseiden valmistuk-
sesta paikalla ovat todistei-
na paitsi kirjoittajan löytä-
mä isoa takkokiveä, useat se-
kä hänen että muiden löytämät
hiointikiven palaset (niiden jou-
kossa ovat erittäin huomatta-
vat pienet käsihiointet). Näiden
vuorilaji on granittia (takkokivessä),
kvartsiittihietakiveä y. m. Vielä
todistavat kiviaseiden valmis-
tusta muuan kiviaseen tekele
sekä isketyt kivensäilöt, jotka
johtuvat sekä valmiina olleista
että vasta valmistettavista
kiviaseista.

Taviastioista on Pitkältäsaar-
 retta talteen saatu runsas-
 si jäännöksiä. Ette ne ovat
 paikalla valmistettuja, osottaa
 ainakin kirjoittajan tekemä Savi-
Kasaloytö. Tavi on lujaa ja
 tiivistä ilman akseessorisia
 aineksia. - Astianmuoto näkyy
 olevan useimmissa Suomen kivi-
 kauden löytöpaikoissa tavallinen,
 padan eli suorasuuisen ja pyö-
 reäpohjaisen astian muoto ^(huom. reuna 3759:39).
 - Yleensä nähtävät astiat ole-
 van kauttaaltaan koristeltuja.
 Koristeaiheista on tavallisin
 - Kuoppasia tässä lukuunotta-
 matta - hampaaihe, esiintyvä
 hienoina viivoina tai leveinä
 matalina juovina, joiden viime-
 mainittujen kaltaisia ovat ham-
 mastetut pitkäkkäät painanteet
 (ks. 4278:3). Muita, harvinaisia
 koristeaiheita ovat kolmiomai-
 set painanteet (3759:3), sileä lori
 (s. k. kynnen jälki, ks. 3759:1-3) ja
 sileä viiva. Koristejärjestel-
 mään nähden on vaakasuora
 koristelutapa ehkä tavallisin
 (ks. 3759:39), mutta sen ohella
 esiintyy myös viistottainen koris-
 telusuunta (ks. 3759:1). Ryhmittä-
 seen nähden ovat huomautettavat
 seuraavat eri muodot:

M. III
 Marvinaisin
 ryhmiä

Pitkäsaaren saviastioille
 tarjoavat Hyvän vertailukohdan
 Raisalan Teperinahan saviastiat,
 joissa esiintyy aivan monta
 samaa ^{kouste} aihetta ja ryhmää, n. k.
 H. m. l. 4141: 37, piirroset b ja c, 4141:
 45, piirros, 4141: 48, piirros, Haakmanin
 valok-Atlas, T. 30: 27, 28. - Koska Te-
 perinahan esineet eivät iältään
 saata olla aikaisempaa maan-
 kohoamisen toista neljännestä,
 on Pitkäsaari asutuksensa ihaan
 nähden asetettava samoihin
 aikoihin.

Pitkänsaaren löydöistä on vielä mainittava pari piir-
 sirua, keltaista väriltään ja
 meripihkan murenat (3759:45 ja
 4278:3), mitkä molemmat ai-
 neet viittaavat liikkeysten
 muun Euroopan kanssa. Kuten
 tunnettu on Skandinaviassa
 löydetty meripihkahoristeita
 sekä kivik. hautaus ajalta
 että sitä edelliseltä ajalta.

Niittyä ✓

Mäenrinne.

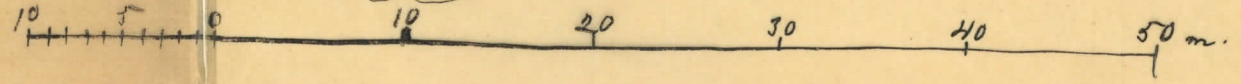

Vihannissa,
Pitkäsaaren
W-osassa olevan

Sora-kuopan

kartanaihelma.

Laatunut Rj. Chf ja Hj. d. 1899.

Osia

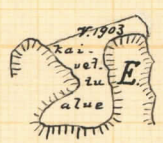
Pitkänsaaren kivik. asuinpaikasta

Vihannissa

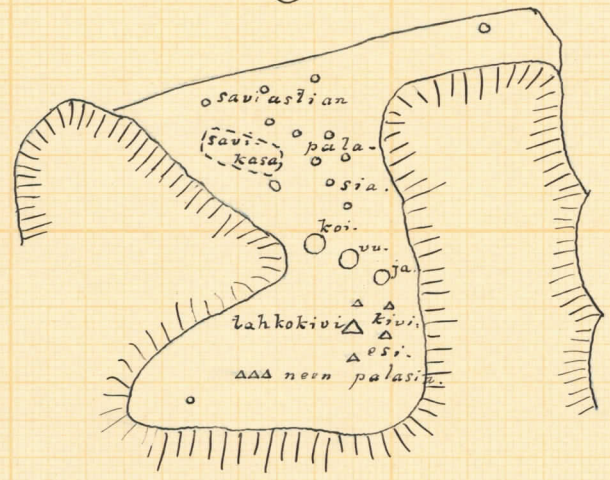
(Vrt. B. Chfn ja Hj. An v. 1899 laatimaa karttanaihetmaa)

Tutkinut

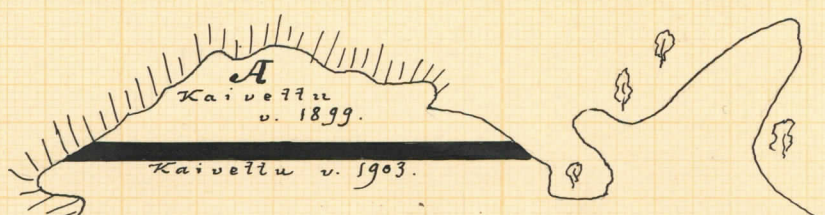
Julius Ailio kes. 1903.

0 5 10 m. (ask.)

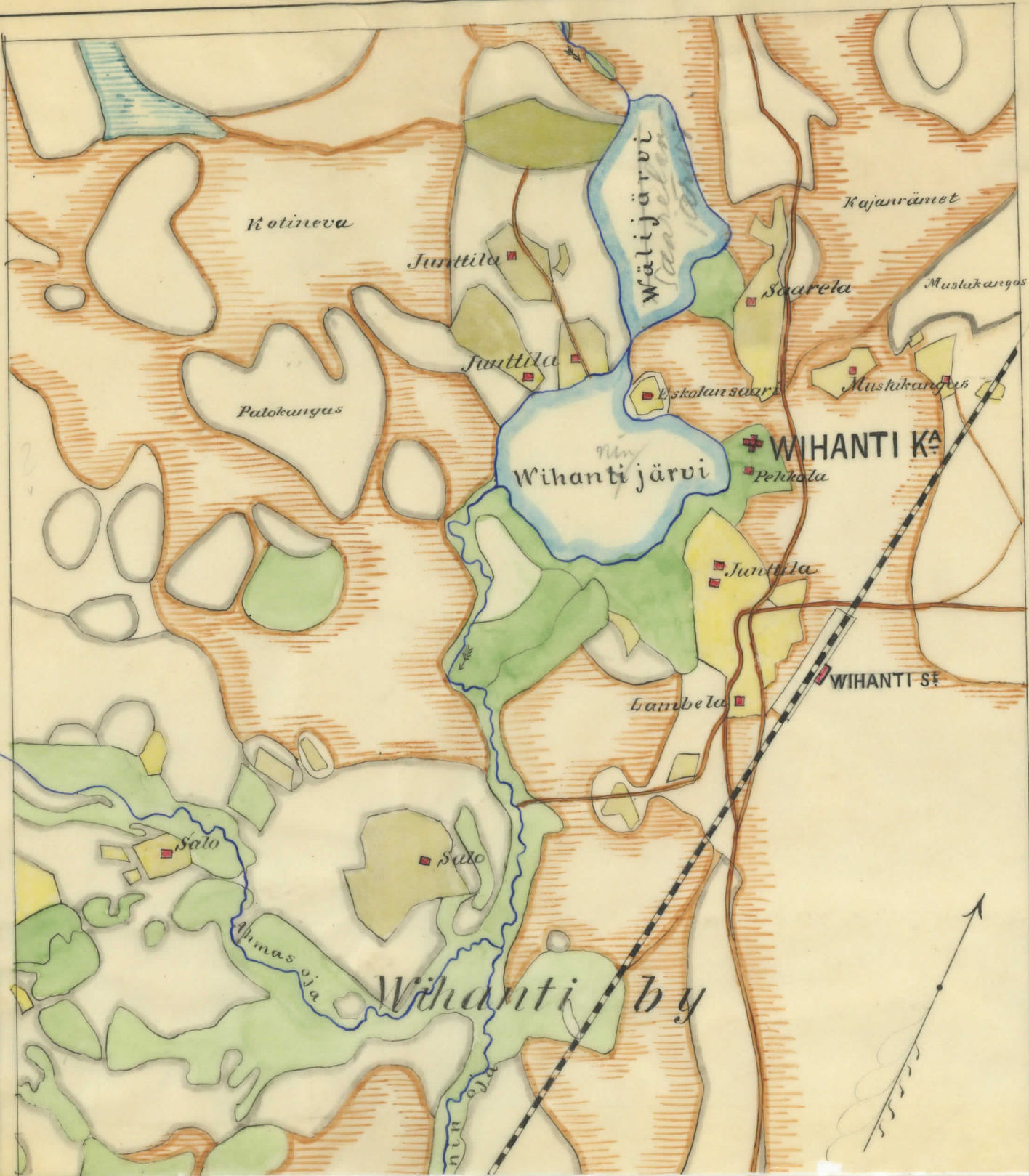

0 1 2 3 4 5 m.

Entistä peltoa.

0 10 20 ask. (= m).

Kotineva

Junttila

Junttila

Patokangas

Wihanti järvi

Wäljijärvi

Saarela

Kajarännet

Mustakangas

Mustakangas

WIHANTI KA

Penkala

Junttila

Lambela

WIHANTI SE

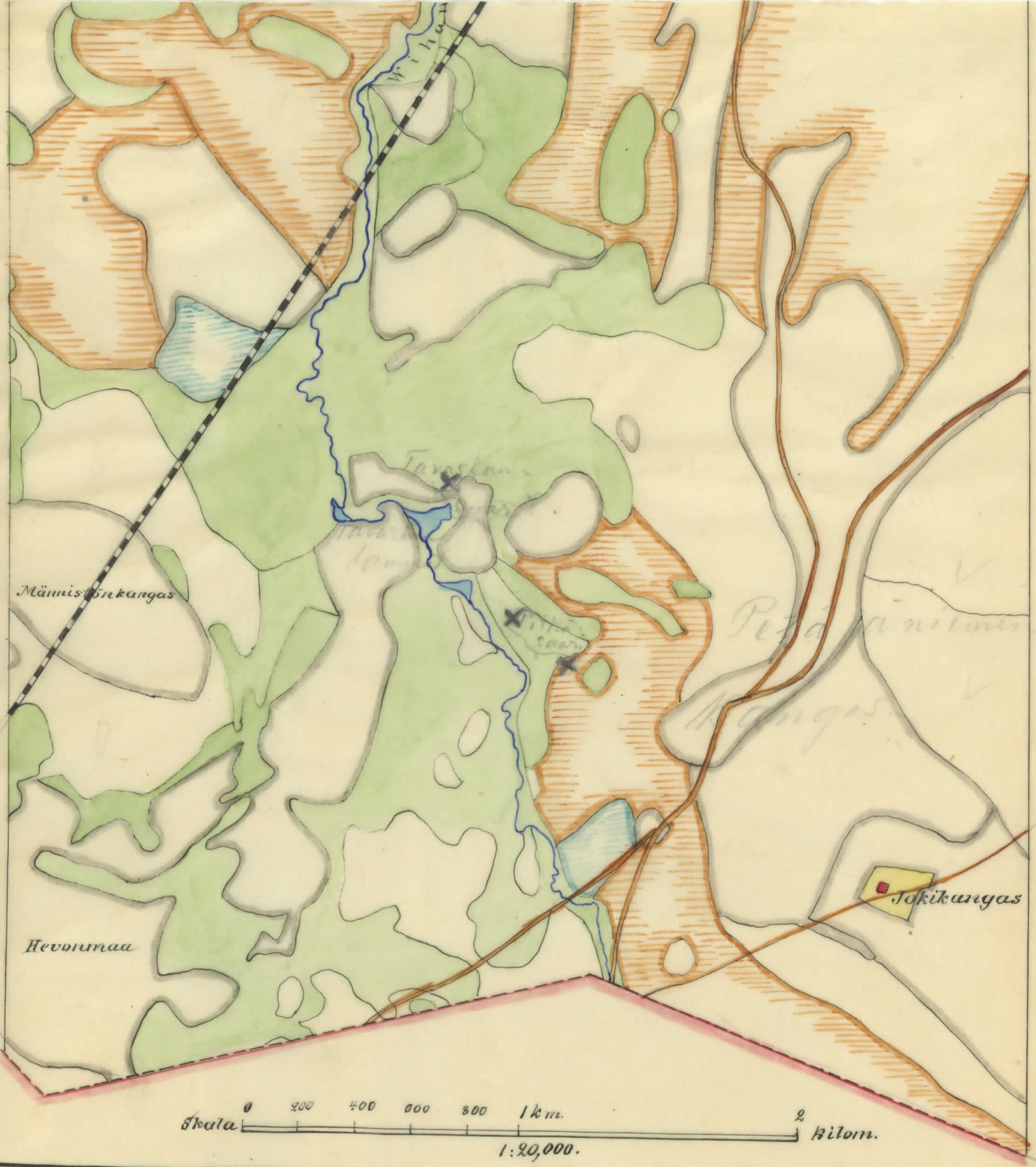
Salo

Salo

Ahmas oja

Wihanti by

Vihannin kylän kartta,

ote kihlakunnan kartasta

Heinon J. Astion kertomukseen votta 1903

Pitkäsaares y. m. kivik. as. paikoista.

Vihannin Pitkänsaaren Kivik. asuinpaikan
 näköalakuva, valokuvannut syks. 1903
 J. L. Lilio (kuuluu kertomukseen
 samalta vuodelta).